

O‘ZLASHTIRISHI PAST BOLALARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK SABABLARI

University of science and technologies
“Ijtimoiy fanlar” kafedrası p.f.n (PhD),v.b.dotsent Sh.A.Tadjibaeva

University of science and technologies
“Ijtimoiy fanlar” fakulteti “Psixologiya” guruhi
2-kurs sirtqi bo‘lim talabasi Maxamadaliyeva San‘at Ulug‘bek qizi

Daraxtdan meva olaman desang,
Niholligidan parvarish qil.
Boqsang botir qilasan,
Tergasang — tentak.

Ma`lumki, inson bolasini ziyoli, o`quvli qilish uchun umum ta`lim muassasasi, yani maktabga beradi. Bolada vujudga kelishi mumkin bo`lgan qiyinchiliklarni o`qituvchi asosan o`zlashtirish bilan belgilaydi. Bunda bolalar qariyb bir xil baholanadi: a`lochi - demak u yaxshi o`quvchi, ikkichi - yomon o`quvchi. Bunday o`quvchiga qo`llaniladigan choralar ham bir xil. Bolaning ot-onasi maktabga chaqirilib, o`g`li (yoki qizi) bilan shug`ullanmayotgani, yomon tarbiyalanayotganligi haqida ma`lum qilinadi. Yoki o`qituvchi oqibati haqida o`ylamasdan o`quvchini butun sinf oldida baqirib haqoratlaydi, izza qiladi. Ko`pchilik tajribali o`qituvchilar o`quvchilar o`zlashtirmasligini uning dangasaligi, tarbiyasizligi, ishyoqmasligi bilan bog`laydilar. M.M.Bezrukiy, S.P.Efimovalarning fikricha, ko`p kasal bo`luvchi, zaif bolalar organizmi darmonsizligi tufayli ishga va o`qishga qobiliyatlari kamayadi. Bunday bolalar bilan individual shug`ullanmasa, tez orada ular past o`zlashtiradigan o`quvchilar qatoriga kiradilar.

Biron narsadan qattiq qo`rqqan bolalarda asabiylashish alomatlari - duduqlanish, enurez va boshqalar paydo bo`ladi. Bunday bolalar bilan ham o`qituvchi maxsus shug`ullanmasa, past o`zlashtiradigan o`quvchilarning soni ortishi mumkin.

O`quvchilar o`zlashtirmasligining sabablaridan biri[3] bolaning psixik taraqqiyotdan vaqtincha orqada qolishi bilan ko`pincha bog`liq. Turli mutaxassislar tomonidan o`tkazilgan tadqiqotlardan ma`lum bo`lishicha, o`zlashtirmaslik 50 % psixik taraqqiyotda orqada qolish bilan, 24% xulq-atvorning buzilishi, 4% aqliy yetishmaslik va nutqning rivojlanmaganligi bilan bog`liq. Ko`pincha bu bolaning ona qornida va tug`ilishi vaqtidagi o`zgarishlar (patologiya), irsiyat, ilk bolalik davrida bolaning jarohatlanishi va og`ir kasalliklarga chalinishi sabab bo`lishi mumkin. Bunday omillarning markaziy nerv sistemasiga noqulay ta`sir etishi natijasida eng nozik insoniy funksiyalarning taraqqiyoti to`xtaydi. Shu bilan birga bola tarbiyalanayotgan ijtimoiy muhitning roli ham muhim. Bolaga onaning erkalashlari yetishmasligi, unga yetarlicha e`tibor bermaslik, unga iliq munosabatda bo`lmaslik, unga yaxshi qaramaslik, vaqt ajratmaslik kabi omillar

muhim rol o'ynaydi. Bola qanchalik kichik bo'lsa, bu omillar shunchalik ahamiyatlidir. Xuddi shu sabablarga ko'ra mehribonlik uylarida, kunu tun ishlaydigan bog'cha va yashilarda tarbiyalanayotgan bolalarda psixik taraqqiyotda orqada qolish uchraydi.

Ko'pincha o'qituvchilar past o'zlashtiradigan o'quvchi bilan qo'shimcha mashg'ulotlar o'tkazadilar. [1] Bunda ular darsda o'tilgan materiallarni qaytarish, bir mashqni bir necha marta yozdirish bilan chegaralanadilar. Bunda bola nimada xato qilayotganiga e'tibor berilmaydi. Past o'zlashtiradigan o'quvchilarni "qobiliyatsizlar", "aqli yetishmaydiganlar" safiga kiritib qo'yadilar. Tez orada o'qituvchilar past o'zlashtiradigan o'quvchilarga e'tibor bermay qo'yadilar, sinfda qolmasliklari uchun "uch" baho qo'yadilar.

Keyinchalik bunday o'quvchilarda maktabga nisbatan salbiy munosabat rivojlanadi, shaxs xarakteri patologik shakllanadi. Psixik taraqqiyotda vaqtincha orqada qoladigan bolalarga individual ishlashning mahsuldor usullari qo'llanilsa, umumta'lim maktabida bema'lol o'zlashtiruvchi o'quvchilar qatorida bo'ladilar.

Past o'zlashtiradigan o'quvchilarni pedagog-psixologlar turli guruhlarga bo'lgan. Ular bunday tipologiyani ishlab chiqishda o'quvchi shaxsining muhim xususiyatlariga e'tibor beradi:

1. o'qishga nisbatan noto'g'ri munosabat shakllangan o'quvchilar;
2. materiallarni qiyinchilik bilan o'zlashtiruvchi o'quvchilar;
3. o'quv ishida malaka va usullari shakllanmagan o'quvchilar;
4. mehnat qila olmaydigan o'quvchilar;
5. bilimga malaka va usullari shakllanmagan o'quvchilar.

Bunda turli guruhdagi o'quvchilar shaxsining individualligi orasidagi munosabat to'g'risidagi savol ochiq qoladi. Past o'zlashtiradigan o'quvchilar uchun eng avvalo o'zini kuchsiz boshqarish, o'z psixik jarayonlari (diqqati, xotirasini) boshqara olmaslik, o'quv ishining oqilona usullari shakllanmaganligi, o'quv masalalarini yechishda o'ylashni istamaslik, bilimlarni shartli o'zlashtirish xos. Bunday o'quvchilar aqliy ishdan qochishga intilib, faol fikrlash zaruratidan ularni xalos qiladigan har xil aylanma yo'llarni izlaydilar.

Past o'zlashtiradigan o'quvchilar aqliy taraqqiyot darajasining sezilarli pasayishi doimiy intellektual zo'riqmaslik, bo'sh o'zini-o'zi boshqarish natijasi bo'lishi mumkin.[4] Aqliy masalalarni yechishda ularda "mahsuldor bo'lmagan yondashuv" vujudga keladi. Ular yangi masalalarni odatdagi ish usuli bilan yechib bo'lmasa-da, ulardan foydalanishga intiladilar. Bunday o'quvchilar guruhi uchun o'qishdagi muvaffaqiyatsizlik ahloqiy nizo manbai hisoblanmaydi. Ular: "Men masalalarni yecha olmayman", "Men uchun ona tili qiyin", - deb hotirjam aytadilar. Bunday nizolarning mavjud emasligi o'qishga nisbatan ijobiy yo'nalish va o'quvchi "holatining saqlanishiga" olib keladi. Shu bilan birga ularda bilimlarga nisbatan qiziqishning yo'qligi, maktabda o'zlashtiriladigan har qanday bilimlarga nisbatan qiziqishning yo'qligi xos. Ular kelajak rejalarini o'qish bilan bog'lamaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedova M Pedagogik konfliktologiya – T, Nizomiy nomli TDPU, o'quv qo'llanma, 2014- 320b.

2. Pedagogik konfliktologiya- Samarqand, o`quv-uslubiy qo`llanma 2021-505b.
3. Темина С.Ю. Конфликты школы или школа конфликтов. -М.: МПСИ,-2002,-144с
4. Холмунинова Б. А. Причины и некоторые особенности педагогических конфликтов // Молодой ученый. -2016. -№10.